

Kulturdepartementet

Ett starkt judiskt liv för framtida generationer – nationell strategi för att stärka judiskt liv i Sverige 2025 – 2034 (SOU 2024:3)

Dnr Ku2024/00162

Inledning

Skolverket välkomnar utredningens arbete med kartläggning och beskrivning av den judiska minoritetens situation i Sverige. Myndigheten delar i ett övergripande perspektiv bedömningen att det finns ett behov av att stärka judiskt liv i landet och att det krävs ett sammanhållet och systematiskt arbete på flera nivåer för att uppnå detta. Skolverket vill därtill peka på vikten av uthållighet i ett sådant arbete och delar därför utredarens bedömning att den nationella strategin behöver sträcka sig över en längre period.

Skolverket har i sin instruktion¹ ett samlat ansvar (sektorsansvar) för frågor om de nationella minoriteterna och de nationella minoritetsspråken inom ramen för sitt verksamhetsområde, vilket innefattar att verka samlande, stödjande och pådrivande i förhållande till berörda parter. Myndigheten ser utifrån detta goda möjligheter att inom sitt verksamhetsområde delta i arbetet med att stärka judiskt liv i Sverige, och vill i detta sammanhang särskilt betona rätten till en skolgång fri från otrygghet, oro och rädsla för alla judiska barn och ungdomar på samma sätt som för andra barn och ungdomar.

Skolverkets yttrande är begränsat till de områden som direkt berör skolväsendet och den egna verksamheten och lämnar följande synpunkter på förslagen.

¹ Förordning (2015:1047) med instruktion för Statens skolverk, 18 § 4.

Skolverkets synpunkter

5.1 Nationell strategi för att stärka judiskt liv i Sverige 2025–2034

I betänkandet föreslås att den nationella strategin ska innehålla fem målsättningar med tillhörande fokusområden som utredaren bedömer har särskild betydelse för att stärka judiskt liv. Utredaren har i sitt arbete med att ta fram den nationella strategin utgått från artiklarna 4, 5, 6, 12 och 13 i Europarådets ramkonvention om skydd för nationella minoriteter² samt artiklarna 7, 8 och 12 i den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk³, båda ratificerade av Sverige den 13 januari 2000.

Skolverket har i grunden inga synpunkter på målsättningar och fokusområden i sig men vill i sammanhanget lyfta vikten av att arbetet med den nationella strategin präglas av långsiktighet och uthållighet. Som jämförelse i detta kan nämnas regeringens tjugoåriga strategi för romsk inkludering 2012-2032⁴. Däri bedömde regeringen att det krävs en samordnad och långsiktig strategi för romsk inkludering för att göra det möjligt för romer att delta på lika villkor som andra på alla områden i det svenska samhället.

5.1.3 Nära dialog och samråd med judiska minoriteten

Skolverket ställer sig i grunden bakom ett sådant förslag och delar utredarens bedömning att det behöver avgöras från fall till fall hur den judiska minoriteten ska involveras i arbetet på nationell, lokal och regional nivå. Ett centralt delområde för minoritetspolitiken är att stärka de nationella minoriteternas möjlighet till delaktighet och inflytande i frågor som berör dem. Skolverket bjuder vid två tillfällen per kalenderår in samtliga nationella minoriteter till strukturerade samråd där de nationella minoriteternas egna frågor är en central del av mötesagendan. Därutöver efterfrågar myndigheten regelbundet minoriteternas synpunkter i till exempel referens- och fokusgrupper.

5.1.4 Uppföljning och utvärdering av strategin för judiskt liv

Skolverket ställer sig positivt till utredarens förslag att utvärdera strategin efter halva perioden utifrån strategins målsättningar och fokusområden. Dock menar Skolverket att det är nödvändigt med konkreta förslag för att myndigheten ska kunna ta närmare ställning.

5.1.5 Centrala myndigheter

I betänkandet anges Skolverket som en relevant myndighet bland annat inom områdena trygghet och säkerhet, möjligheten att leva ett judiskt liv och att överföra judisk kultur och traditioner till barn och unga, kunskap och utbildning samt jiddisch. Skolverket ser utifrån sitt instruktionsenliga sektorsansvar för

² Framework Convention for the Protection of National Minorities (ETS No. 157), regeringsbeslut (SÖ 2000:2)

³ European Charter for Regional or Minority Languages (ETS No. 148), regeringsbeslut (SÖ 2000:3)

⁴ En samordnad och långsiktig strategi för romsk inkludering 2012 – 2032 (Skr. 2011/12:56), sid 10

området nationella minoriteter och minoritetsspråk goda möjligheter att inom sitt verksamhetsområde delta i arbetet med att stärka judiskt liv i Sverige.

5.2.4 Fortsatt arbete mot antisemitism i skolan

Skolverket delar utredarens bedömning att antisemitism i skolan är ett av de största otrygghetsproblemen för judiska barn och ungdomar. I myndighetens regleringsbrev för 2022⁵ anges att Statens skolverk tillsammans med Forum för levande historia under 2022 och 2023 ska utveckla ett verktyg för systematiskt arbete med demokratistärkande insatser i skolväsendet, folkbildningen och inom andra delar av utbildning för vuxna. Syftet är att motverka antisemitism och andra former av rasism. I myndigheternas slutredovisning⁶ av regeringsuppdraget presenterades Demokratistegen, det verktyg som åsyftades i uppdraget. Demokratistegen lanserades den 7 februari 2024.

Enligt likalydande uppdrag i regleringsbreven för 2024⁷ ska myndigheterna tillsammans under 2024 och 2025 vidareutveckla och följa upp verktyget för systematiskt arbete med demokratistärkande insatser i skolväsendet, folkbildningen och inom andra delar av utbildning för vuxna. Skolverket bedömer att detta ökar möjligheterna att etablera Demokratistegen som ett långsiktigt stöd.

5.3.1 Skollagens definition av konfessionella inslag i utbildning bör ses över

Skolverket avstyrker förslaget.

I Skolverkets yttrande⁸ över betänkandet Nya regler för skolor med konfessionell inriktning (SOU 2019:64) tillstyrkte myndigheten utredningens samtliga förslag utom förslaget om etableringsstopp för skolor med konfessionell inriktning. Skolverket ansåg sig inte kunna ta ställning till förslaget då det i betänkandet inte redovisades några skäl för detta.

Dock efterlyste myndigheten i vissa delar förtydliganden och fortsatta överväganden. Gällande förslaget 11.4.3 Definition av konfessionella inslag såg Skolverket fördelar med utredningens förslag till en snäv definition av begreppet konfessionella inslag; att sådana ska definieras som inslag som innehåller bekännande eller förkunnande delar som tillhör en viss religion. Myndigheten menade att definitionen kan möjliggöra fler tillfällen för barn och elever att lära om varandras traditioner och högtider, utan att det för den skull räknas som konfessionella inslag.

⁵ Regleringsbrev för budgetåret 2022 avseende Statens skolverk, U2022/02898 m.fl. och regleringsbrev för budgetåret 2022 avseende Forum för levande historia, Ku2022/00785.

⁶ Skolverkets dnr. 2022:422, Forum för levande historias dnr. 2022/145

⁷ Regleringsbrev för budgetåret 2024 avseende Statens skolverk, U2024/00459 m. fl. och regleringsbrev för budgetåret 2024 avseende Forum för levande historia Ku2023/00476, Ku2024/00063.

⁸ Skolverkets dnr 4.2.1–2020:302

5.3.3 Hänsyn till judiska helgdagar i skola och övrig utbildning

Skolverket avstyrker förslaget.

Skolverket har förståelse för problematiken med olika kulturers helgdagar och traditioner. Dock menar myndigheten att en rad faktorer behöver beaktas i planeringen av de nationella proven. Dessa är i huvudsak förlagda till vårterminen för att eleverna ska ha fått så mycket undervisning som möjligt och utrymmet för provdatum är av skäl enligt nedan begränsat under våren.

Skolverket förlägger inte prov med fasta provdatum på måndagar och fredagar i direkt anslutning till sportlov och påsklov då myndigheten menar att elever inte ska behöva använda lovtid för att förbereda sig inför ett prov. Hur sportlovs- och påsklovsveckor är förlagda varierar i landet och Skolverket tar hänsyn till samtliga möjliga alternativ. Myndigheten undviker även i möjligaste mån att förlägga prov på måndagar generellt, bland annat då Specialpedagogiska skolmyndigheten framfört att många elever i specialskolan har restid på måndagar.

Utöver lovveckorna finns många av riksdagen beslutade allmänna helgdagar under maj månad att ta hänsyn till och dessa kan infalla mitt i veckorna. Skolverket ska enligt sitt instruktionsenliga uppdrag⁹ ta hänsyn till lagstadgade nationella minoriteter. Myndigheten försöker beakta även detta i planeringen. Nationella prov schemaläggs till exempel inte på samernas nationaldag den 6 februari, förintelsens minnesdag den 27 januari, sverigefinnarnas dag den 24 februari och romernas internationella dag den 8 april. (Tornedalingarnas dag infaller den 15 juli; alltså utanför terminstid.)

Vidare schemalägger inte Skolverket olika ämnens/kursers nationella prov i årskurs 6 och 9 och i gymnasieskolan på samma datum av organisatoriska skäl. Flera elever i gymnasieskolans introduktionsprogram genomför dessutom samma prov som i årskurs 9.

Under våren är det således begränsat med dagar som proven kan schemaläggas på. Därför beslutar Skolverket 1–1,5 år i förväg föreskrifter som reglerar provdatumen i de olika skolformerna eftersom rektorer och huvudmän tidigt vill få information om provdatumen för sin planering under kommande läsår.

5.4.1 Stimulansbidrag för judiska studier i årskurs 7–9

Gällande utredningens förslag om att införa ett riktat statsbidrag för anordnande av särskild utbildning med judiska studier, är Skolverkets uppfattning att det noga behöver övervägas om ett sådant statsbidrag är det mest ändamålsenliga alternativet. Detta bör ses mot bakgrund av att ytterligare ett riktat statsbidrag ökar huvudmännens uppgiftslämnarbörda. I fråga om kostnader för judiska studier gör Skolverket följande bedömning.

⁹ Förordning (2015:1047) med instruktion för Statens skolverk

I 11 § förordningen (2011:398) om särskild utbildning med judiska studier i grundskolan anges att Skolverket ska godkänna en ansökan ”om kostnaderna för utbildningen inte överstiger kostnaderna för annan utbildning i grundskolan hos huvudmannen”. I remisspromemorian (U2011/234/S) om särskild utbildning i grundskolan i judiska studier redovisar regeringen att syftet med förordningens kostnadsvillkor är att begränsa det belopp som en elevs hemkommun behöver betala för en utbildning som anordnas av en annan kommun. Då Skolverket under 2022 genomförde en översyn av Skolverkets föreskrifter om ansökan om särskild utbildning med judiska studier i grundskolan, blev myndigheten uppmärksam på att kostnadsvillkoret ansågs problematiskt i förhållande till de faktiska kostnader som den anordnande huvudmannen ansåg sig ha för den berörda utbildningen.

Skolverket delar utredningens bedömning att kostnadsvillkoret kan innebära svårigheter för huvudmän att anordna och organisera utbildningen med bibehållen kvalitet. Då utbildningen är riksrekryterande skulle en ändring av kostnadsvillkoret dock kunna innebära kostnadsmässiga konsekvenser för elevernas hemkommuner. Ett alternativ skulle möjligen kunna vara att kostnadernas rimlighet ställs i relation till utbildningens syfte och till kostnaderna för annan utbildning i grundskolan hos huvudmannen, i likhet med utformningen av andra motsvarande villkor för bland annat särskilda varianter inom de nationella programmen i gymnasieskolan (se bestämmelserna i 5 kap. gymnasieförordningen [2010:2039]). När det är fråga om riksrekryterande utbildning eller särskilda varianter inom de nationella programmen, ska hemkommunen betala det belopp som har beslutats i varje särskilt fall av Skolverket (16 kap. 51 § tredje stycket och 55 § andra stycket skollagen [2010:800] och 5 kap. 11 och 18 §§ gymnasieförordningen). I syfte att tillgodose intresset av förutsägbarhet och proportionalitet skulle möjligen ett sådant förfarande kunna vara lämpligt även för särskild utbildning med judiska studier i grundskolan.

5.4.2 Statens skolverk ska ta fram undervisningsmaterial om den judiska minoriteten

Skolverket tillstyrker utredningens förslag. För att synliggöra den judiska minoriteten är det väsentligt med relevant och engagerande undervisningsmaterial.

Myndigheten vill i detta sammanhang lyfta att som en del av uppdraget¹⁰ att ansvara för nationell samordning av undervisning i nationella minoritetsspråk har Skolverket 2023-2024 finansierat nytryck av 20500 exemplar av boken @Stoltjude. Boken är framtagen av Judiska ungdomsförbundet och bygger på ett Instagramkonto med samma namn. Boken riktar sig till lärare och elever i högre åldrar och kan användas i undervisningen utifrån nationella minoriteten judar, deras religion och deras värdegrund. Den är indelad i olika kapitel; identitet,

¹⁰ Regleringsbrev för budgetåret 2022 (U2020/06271 (delvis) U2021/01369 (delvis) U2021/02806 m.fl.).

familj, Förintelsen, religion, mångfald och antisemitism. I boken förklaras ord som kan vara okända för icke judar direkt i marginalen där de förekommer.

5.5.1 Jubileumsår – 250 år av etablerat judiskt liv i Sverige

Skolverket ställer sig i grunden positivt till att år 2025 uppmärksammas för att högtidlighålla 250 år av etablerat judiskt liv i Sverige och att jubileumsåret också får utgöra startpunkt för arbetet med den nationella strategin för att stärka judiskt liv i Sverige. Beträffande förslaget att statliga myndigheter ska ges särskilda uppdrag med anledning av jubileumsåret menar Skolverket att det är nödvändigt med konkreta förslag för att myndigheten ska kunna ta närmare ställning.

5.5.2 Förstärkt stöd till det judiska civilsamhället

Skolverket menar att det är önskvärt att som en del av den nationella strategin för att stärka judiskt liv i Sverige på olika sätt stärka det judiska civilsamhället. Dock vill Skolverket påpeka att det är nödvändigt med konkreta förslag för att myndigheten ska kunna ta närmare ställning. Myndigheten vill även lyfta att regeringen noggrant bör överväga om det finns något annat sätt att uppnå utredningens mål än att införa ytterligare ett riktat statsbidrag.

5.5.6 Det offentliga Sverige bör uppmärksamma judiska högtider och helgdagar

Skolverket ser positivt på åtgärder som synliggör och uppmärksammar de nationella minoriteterna men menar samtidigt att det behöver avgöras av respektive aktör inom det offentliga hur och i vilken utsträckning man väljer att uppmärksamma judiska högtider och helgdagar.

5.6.1 Det finns ett fortsatt behov av att främja jiddisch så att språket hålls levande i Sverige.

Skolverket delar utredarens bedömning och hänvisar till sina tidigare synpunkter om myndighetens instruktionsenliga sektorsansvar på området.

5.6.3 Viktigt med uppdrag till Lunds universitet om utbildning av jiddischlärare och utbildning i jiddisch

Skolverket delar utredarens bedömning. Gällande samtliga nationella minoritetsspråk är tillgången på behöriga och legitimerade lärare en central fråga för revitaliseringsarbetet. Myndigheten erbjuder i samarbete med Lunds universitet sedan hösten 2022 en utbildning om totalt 30 högskolepoäng för lärare i jiddisch och bedömer det nödvändigt att denna möjlighet ges långsiktigt.

5.6.4 Det offentliga ska göra relevanta prioriteringar av arbetet med jiddisch

Skolverket ställer sig i grunden bakom ett sådant förslag. Ett centralt delområde i minoritetspolitiken är att stärka de nationella minoriteternas möjlighet till delaktighet och inflytande i frågor som berör dem. Skolverket menar att en dialog

mellan det offentliga och de nationella minoriteterna måste syfta till att bland annat göra relevanta prioriteringar utifrån de nationella minoriteternas synpunkter.

6 Konsekvensbeskrivning och kostnadsberäkningar

Utredningen föreslår att ett stimulansbidrag för judiska studier ska inrättas, men anger inte vilken myndighet som ska administrera stimulansbidraget. Det saknas också förslag på hur kostnaderna för administrationen ska finansieras. Skolverket vill i detta sammanhang påpeka att varje nytt riktat statsbidrag som införs, oavsett hur litet det är, innebär en merkostnad för den myndighet som får uppdraget att hantera bidraget.

Joakim Malmström
Generaldirektör

Gunnar Stenberg
Undervisningsråd

I ärendets slutliga handläggning har även rättschef Erik Janzon, avdelningschef Tommy Lagergren och enhetschef Anders Duvkär deltagit.